

1 משפט לעריכה

בסוף המאה ה־19 הבינו כולם כי לימודי הקוגניציה מקומם בפקולטות למדעי החברה. למעשה, ניצני הרעיונות האלה החלו להבשיל כבר באמצע המאה.

הכותב בחר לנקוט דימוי של ניצנים, ולדמות אליהם את בצבוץ הרעיונות. אלא שבהמשך הדימוי נבחר הפועל הבשיל שאינו מתאים לניצנים ומעיד על מעבר לדימוי אחר (הפירות מבשילים).

איך נפתור? נבחר את הדימוי המתאים מבין השניים ונדבק בו. במקרה הזה הניצנים מתאימים מאוד, ולשם כך יש לבדוק במקורותינו מה עושים ניצנים. בשיר השירים "הניצנים נראו בארץ" (ובמקרה שלנו: ניצני הרעיונות האלה החלו להיראות); אפשר גם לבחור מכתבי הרמב"ם "וראה אילנות פורחות וניצנים עולים" (ובמקרה שלנו: ניצני הרעיונות האלה החלו לעלות).

1. את המילה כבר שבמשפט הדוגמה כדאי להעביר אל לפני הפועל (כבר החלו), שכן תוארי הפועל כבר ועדיין מקומם לפני הפועל. ראו להלן בפרק תוארי הפועל, עמ' 65.

2. הבינו כולם: כדאי לשים לב שמבנה המילה כולם זהה למבנה המילה רובם, כלומר יש כאן כינוי חבור הרומז לרבים (כולם = כל הם, אלה שהוזכרו כבר). זה מתאים במבעים כאלה: חברי הכיתה הגיעו למסיבה, כולם נהנו (השוו: חברי הכיתה הגיעו למסיבה, רובם נהנו). אך במשפט לעריכה דומה שהמילה כולם אינה מוסכת אל שם קודם אלא משמשת כינוי עצמאי. יש המקפידים במקרה כזה לנסח כך: בסוף המאה ה־19 הבינו הכול כי לימודי הקוגניציה... מבחינה מורפולוגית יש היגיון רב בתיקון זה, אך דומה שהמילה כולם כבר התקבעה בשפה במשמעה העצמאי וקשה להחזיר את הגלגל אחורנית.

דוגמה דומה

בסופו של התהליך קצרנו את פירות עמלנו. <
בסופו של התהליך קטפנו את פירות עמלנו.

הביטוי השגור **קצר את הפירות** מקורו באגלית (reap the fruits), אך בעברית קוצרים תבואה וקוטפים פירות. ואפשר גם: נהנינו מפירות עמלנו.

2 משפט לעריכה

בפגישה הארוכה ירדנו לרזלוציות גבוהות.

הצעת עריכה

בפגישה הארוכה דנו בנושא ברזלוציות גבוהות.

רזולוציה, דימוי מעולם ההדפסה ותצוגת המסך, נעה על הציר גבוה-נמוך; רזולוציה גבוהה מאפשרת להבחין בפרטים הקטנים ביותר. במשפט לעריכה נראה שדימוי הרזולוציה התבלבל עם נוסחת ה"ירידה לפרטים הקטנים", אף היא מעין דימוי שבו יורדים מלמעלה למטה ומגדול לקטן. התערובת הביאה לנוסח המתמיה הנ"ל, שבו יורדים למקום גבוה. מסיבה זו גם אין היגיון בצירוף רזולוציות דקות, המשקף תערובת של הדימוי רזולוציה עם המילה הבחנה.

דימוי נוסף שרבים בו האי־דיוקים הוא סף. נכון לקבוע כי לילדים רגישים סף פגיעה נמוך. כלומר קל "לגשת" למקום הפגיע שלהם. רבים מתרכזים במקרים כאלה ברגישות ולא בסף, ולכן נוקטים גבוה ולא נמוך. מסיבה זו נכון גם לקבוע כי חיילים קרביים מפתחים סף כאב גבוה, ולא נמוך. מלבד ההיפוך הסמנטי הנפוץ במילה סף, חל בה לעיתים גם בלכול צלילי־פונטי עם המילה רף (שבה אין היפוך סמנטי). נבדוק בכל מקום שהדימוי מתאים. כאן למשל זה מתאים: האוניברסיטה הציבה רף קבלה גבוה = האוניברסיטה העלתה את דרישות הקבלה, כפי שמעלים את הרף לספורטאי המְנַתֵּר.

בנקיטת דימוי יש לשים לב גם להתאם הגופים עד לסיום השימוש בדימוי.
כך בדוגמה זו:

3 משפט לעריכה

אם נצעד בעקבות התאוריה של גרינוולד, המסקנה היא שהילד אחראי למעשיו.

הצעת עריכה

אם נצעד בעקבות התאוריה של גרינוולד, נגיע למסקנה שהילד אחראי למעשיו.

בדימוי שננקט, "אנחנו צועדים" בעקבות התאוריה, ולכן גם בהמשך המבע נקפיד על ההתאם המורפולוגי (גוף ראשון רבים) והסמנטי (נצעד-נגיע).
דוגמה נוספת של מעבר מדימוי לדימוי: בסופו של דבר בלון האשליות התנפץ אל קרקע המציאות.

דנתי כאן רק במקרים אחדים של מעבר מדימוי לדימוי, אך מכאן בניין אב לכל שימוש בדימוי: מרגע שדימוי מסוים נבחר, יש לבדוק שהשימוש בו קוהרנטי, הגיוני ומותאם דקדוקית וסמנטית לאורך כל הדרך. זה אומנם רק דימוי, אך כל עוד הוא משמש בטקסט עלינו לוודא ששאר היסודות המוסבים אליו מתאימים לו.

ד ההתאם התחבירי

אוזניו של העורך צריכות להיות רגישות גם לכשלים בהתאם התחבירי. אומנם הדרישה להתאם היא כלל דקדוקי בסיסי, וכאמור בהקדמת הספר איני עוסק כאן בכללי דקדוק בסיסיים, אך במקרה של ההתאם ראוי להדגיש את המכשלה מכיוון שהיא נפוצה מאוד גם בטקסטים מוקפדים יחסית. חוסר ההתאם נקרה בדרך כלל במשפטים שבהם כמה איברים במין דקדוקי מסוים או במספר מסוים "משכיחים" את האיבר הנכון הקובע את ההתאם, מכיוון שהוא מופיע בריחוק מקום.

משפטים לעריכה

אימון התעמלות באינטנסיביות רבה עשויה לגרום נזק לשרירים. מדי שבוע בשבוע נישאות בשכונות החרדיות ובריכוזים של אוכלוסיות דתיות ומסורתיות עשרות דרשות, שיחות מוסר, הרצאות ושיעורים.

הצעות עריכה

אימון התעמלות באינטנסיביות רבה עשוי לגרום נזק לשרירים. מדי שבוע בשבוע נישאים בשכונות החרדיות ובריכוזים של אוכלוסיות דתיות ומסורתיות עשרות דרשות, שיחות מוסר, הרצאות ושיעורים. כללו של דבר: רצוי לבדוק תמיד שהפועל נוטה לפי נושא (או הגרעין של נושא) ולא לפי איברים אחרים במשפט, העשויים להיות בעלי נוכחות דומיננטית יותר.

בעבר היו שהקפידו על התאם גם לַפְּמַת (חצי, רוב, חלק ועוד), הקפדה שהולידה לעיתים ניסוחים זרים. לאור דוגמאות רבות בעברית הקלסית קבעה האקדמיה ללשון כי אפשר להתאים את הפועל לשם ולא לכמת שלו: רוב התוכנית עסק בזוטות. < רוב התוכנית עסקה בזוטות.

חלק מן הרעיונות התאים לעמדתו. < חלק מן הרעיונות התאימו לעמדתו. במקרה של שם תואר החל על רצף שמות ממינים שונים יכול להיווצר צירוף צורם, אף שהוא תקין: בנוכחון הוצעו פאנלים, שיעורים והרצאות מרתקים. פתרון פשוט הוא שינוי הרצף: פאנלים, הרצאות ושיעורים מרתקים.

ה צרימות סמנטיות

משפט לעריכה

בסביבה זו נלמד נושא המדעים באמצעות מגע ישיר עם הסביבה.

הצעת עריכה

בסביבה זו נלמד נושא המדעים במגע ישיר עם הסביבה. מילות היחס יידונו בהרחבה להלן בפרק מילות הקישור והיחס, אך כאן רציתי להדגיש את היבט ההיגיון. באמצעות היא מילת יחס כשרה למהדרין, אבל

לפני השימוש האוטומטי בה צריך לבדוק אם ההיגיון מאפשר זאת. במקרה הזה נזהה את הבעיה הסמנטית הנובעת משימוש זה: אם הרעיון העיקרי במשפט הוא שהדבר נעשה במגע ישיר – איך אפשר להשתמש במילת יחס שפירושה היסודי הוא "בתיווך", "בעזרת"? הדבר סותר עקרונית ולוגית את המשפט. נזכור שלא בכל מקום מילת היחס באמצעות שווה ב. לכל מילת יחס ייחודיות משלה. כאן למשל זה מתאים:

בתרבויות מסוימות נהגו למשוך את הגמל באמצעות חישוב אף. ממשפט זה עולה תיאור של שלושה משתתפים: איש, גמל, ובאמצע – חישוב. החישוב במקרה זה הוא האמצעי שבו האיש מושך את הגמל. מכאן שהשימוש מתאים בהחלט.

הינה עוד ניסוח צורם בהקשר זה:

אמצעי נוסף להערכת מניין המכנינים הוא באמצעות חיישן לייזר. <
אמצעי נוסף להערכת מניין המכנינים הוא חיישן לייזר.

כאן אומנם יש היגיון במילת היחס באמצעות, אך קיומה של המילה אמצעי קודם לכן במשפט יצר כפילות צורמת. הניסוח הערוך מותיר את האמצעי כנקודת המשקל העיקרית במשפט, בלי להזדקק לאמצעות נוספת.

אס-לוגיק

גם בביטויים ובמילות יחס וקישור ש"קפאו" ואיבדו לכאורה את משמעותם המקורית, עדיין כדאי לשים לב להוראה הבסיסית, הסמנטית, ולהיות ערים לניסוחים מוזרים שעלולים לצוץ בגלל חוסר תשומת לב. הינה כמה דוגמאות:

- הטענה הושמעה בידי בכיר בתחום. נזכור שבידי משמעה הבסיסי הוא "בידיים של", ונעדיף כאן מפי בכיר בתחום. (ראו בהרחבה על כך להלן בעמ' 44).
- רבקה היא הרוח החיה העומדת מאחורי כל יוזמה. אומנם הביטוי הרוח החיה קפא ואין משמעותו "רוח" כפשוטה, אך בכל זאת צורם הצירוף הרוח החיה העומדת. במקרה זה מחיקה של המילה העומדת תפתור את הבעיה. (לדוגמאות נוספות מסוג זה ראו לעיל עמ' 29: מעבר מדימוי לדימוי.)

- העיון במחקרים יוכיח מה רבה הרבגוניות של עמי אסיה. נהיה ערים להכפלה הסמנטית, אף שבמילה רבגוני כבר כמעט לא מבחינים ביסוד רב. אפשר לנסח כך: העיון במחקרים יוכיח כמה רבגוניים עמי אסיה.
- ילדי עוד לא התבגר דיו כדי לצאת אל העולם. המילה דיו והמילה כדי גזורות שתיהן מהמילה די, "מספיק", לכן במשפט הזה יש הכפלה. נמחק כדי: ילדי עוד לא התבגר דיו לצאת אל העולם. גם המילה מדי מקורה בדי: אני עייפה מדי כדי לקום ולעשות מעשה. < אני עייפה מכדי לקום ולעשות מעשה. לא הצטברו די ראיות כדי להעמיד את הנשיא לדין. < לא הצטברו די ראיות להעמיד את הנשיא לדין.*
- אין ספק שיש מקום לעיון נוסף. נשים לב לצרור אין ספק שיש. גם כאן דומה שהביטוי אין ספק כבר נושא משמעות לעצמו ו"קפא", אך שיבוצו בתוך משפט כזה עשוי בכל זאת לעורר תמיהה. ננסח: ודאי שיש מקום לעיון נוסף. או פשוט: יש מקום לעיון נוסף. ודוגמה מעוררת חיוך שעמד עליה המילונאי והעורך ראובן אלקלעי, אשר קרא באחת הכתבות בעיתון כי על התושבים לנקוט זהירות לאור ההאפלה. מילת היחס לאור איבדה את מובנה היסודי, אור, וזה אפשר את יצירת האוקסימורון הזה. כמובן שעדיפות הצורות בגלל, עקב, לנוכח.

* כזכור, מילת היחס ל שימשה במקורה לציון תכלית, ולכן מחיקת כדי מן הנוסחה כדי ל אינה אמורה לפגוע בניסוח התכלית. ובכל זאת, אם הניסוח המתקבל אינו מודגש דיו, אפשר לבחור מילה אחרת שלא תיצור כפילות מילונית: לא הצטברו מספיק ראיות כדי להעמיד את הנשיא לדין.

1 משפט לעריכה

לעומתו משה תלמי התנגד לתוכנית, מאחר וטען שלא תתאים לקהל היעד.

הצעת עריכה

לעומתו משה תלמי התנגד לתוכנית וטען שלא תתאים לקהל היעד.

במשפט המקורי היה עירוב נוסחים, אובייקטיבי וסובייקטיבי: (1) מאחר שלא תתאים (2) טען שלא תתאים. בהצעה בחרתי בנוסח השני, שכן בעיון נוסף ברור שהמשפט מבקש לומר שההתנגדות הייתה מבוססת על סיבה סובייקטיבית, היינו על טענתו שהתוכנית לא תתאים.

את מילת הסיבה מאחר משלימים בשי"ן ולא בו"ו. כמעט כל מילות הסיבה באות בנוסחה זו (משום ש, מכיוון ש, מפני ש, מתוך ש) למעט מילה אחת המופיעה במקורותינו בו"ו – הואיל ו...

גם את המילה כמעט אין משלימים בו"ו (והפסוק מתהלים בְּהִיוֹתָם מִתִּי מְסַפֵּר כְּמַעַט וְגָרִים בָּהּ אֵינוּ מוֹכִיחַ, כִּיוֹן שֶׁהַמִּלָּה כְּמַעַט בּוֹ אֵינָה מְשֻׁמֶת תּוֹאֵר הַפּוֹעֵל כְּבַהֲקָשִׁים הַרְגִּילִים).

גם השלמת המילה במידה היא ש ולא ו. ובכלל, פעמים רבות אפשר לוותר עליה, אם אין הקשר של מידה ומדידה:

אתקשר אליך במידה שתתכנה משרה רלוונטית. <

אתקשר אליך אם תתכנה משרה רלוונטית.

הדובר מציג מצב בינארי: אם תתכנה משרה – יתקשר; אם לא – לא יתקשר. לכן אין צורך במילה מידה, ואפשר להסתפק במילת התנאי הפשוטה בעברית אם. אך במשפט שלהלן זה בהחלט מתאים:

אזדקק לפועלים רבים יותר במידה שהצורך יגבר.

במשפט זה, מידת הצורך עשויה לגדול, ובהתאם לכך תגדל גם כמות הפועלים הנדרשת, כלומר יש כאן צירים מקבילים של גדילה: האחד גִדֵּל ב[אותה] מידה שהשני גִדֵּל.

2 | משפט לעריכה

הסיבה לסירובו היא בגלל אי־התאמתו לתפקיד.

הצעת עריכה

הסיבה לסירובו היא אי־התאמתו לתפקיד.

במשפט הראשון השתקף נוסח מוכפל: (1) המילה **סיבה** (2) המילה **בגלל** – המשמשת בעצמה מילת סיבה. כך, שני המשפטים שלהלן תקפים כל אחד לעצמו: הגירעון הוא בגלל ההפְקָרות // סיבת הגירעון היא ההפְקָרות. ואין האמור רק במילה **בגלל** אלא בכל מילת סיבה. כללו של דבר: מרגע שהוצהר **הסיבה היא...** אפשר לפרט אותה מיד, בלי להוסיף עוד מילת סיבה.

*

הדיונים בפרק הזה נועדו לעורר את העורך לשים לב למגוון גדול של "שיבושי היגיון" העלולים לצוץ בטקסט. כמובן, לא כל האפשרויות באו כאן, אך אפשר להשתמש בעקרונות אלו כדי לפתור בעיות אחרות. ובקיצור: לערוך בעיניים פקוחות.